

BADIIY ADABIYOTDA SHOHRUX MIRZO OBRAZINING TARIXIY-BADIIY TALQINI

Abdulla Abduxamidov

Hamid Olimjon va Zulfiya nomidagi ijod maktabi o'qituvchisi

Qo'chqorova Dilnura

Hamid Olimjon va Zulfiya nomidagi ijod maktabi o'quvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada Shohrux Mirzo shaxsiyatining mustaqillik davri tarixiy romanlarida badiiy talqin qilinishi tahlil etiladi. Tadqiqot markazida Muhammad Alining “Ulug‘ saltanat – 4” hamda Pirimqul Qodirovning “Ona lochin vidosi” asarlarida Shohrux Mirzo obrazining siyosiy, ma'naviy va insoniy qirralari yoritilishi turadi. Asarlardagi voqealar qiyosiy tahlil qilinib, qahramonning davlat yaxlitligini saqlash, siyosiy vaziyatni to'g'ri baholash, diplomatik yo'l tutish, qarindoshlik munosabatlarida murosaga kelish va saltanat manfaatini shaxsiy manfaatdan ustun qo'yish kabi jihatlari aniqlanadi. Tahlil natijasida tarixiy shaxs obrazining badiiy adabiyotda biryoqlama tasvirdan kengroq, murakkab va ko'p qirrali xarakter sifatida shakllantirilishi ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: Shohrux Mirzo, tarixiy obraz, tarixiy roman, Temuriylar, badiiy talqin, qiyosiy tahlil, siyosiy faoliyat, diplomatiya, davlat yaxlitligi, tarixiy xotira.

KIRISH

Mustaqillik davri o'zbek adabiyotida tarixiy shaxslar obrazini qayta anglash va ularning faoliyatiga yangicha badiiy-estetik baho berish jarayoni kuchaydi. Temuriylar tarixiga bag'ishlangan tarixiy romanlarda hukmdorlar, davlat arboblari va ilm-ma'rifat namoyandalarining shaxsiyati turli badiiy rakurslarda talqin qilina boshladi. Shohrux Mirzo obrazi ham ana shunday

tarixiy shaxslar qatorida alohida ahamiyatga ega. Manbada uning yovqur jangchi, mohir sarkarda, siyosatchi, ma'rifatli arbob va Temur saltanatining munosib davomchisi sifatidagi jihatlari qayd etiladi.

Shohrux Mirzo shaxsiyatini badiiy o'rganish tarixiy voqelik bilan ijodkor tasavvurining munosabatini kuzatish imkonini beradi. Xususan, Amir Temur vafotidan keyingi siyosiy vaziyat, markaziy hokimiyatni saqlash, shahzodalar o'rtasidagi ziddiyatlar va davlatning yaxlitligini ta'minlash masalalari uning obrazini shakllantiruvchi asosiy omillar sifatida namoyon bo'ladi. Manbada Abdurazzoq Samarqandiyning asari asosida Shohruxning harbiy kuch bilan bir qatorda diplomatiyaga ham e'tibor bergani va saltanatni yaxlit saqlashga intilgani ko'rsatilgan.

Tadqiqotning maqsadi Shohrux Mirzo obrazining tarixiy romanlardagi badiiy talqinini aniqlash va qahramon xarakterining asosiy xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilishdan iborat. Shu maqsaddan kelib chiqib, "Ona lochin vidosi" va "Ulug' saltanat – 4" romanlarida aks etgan tarixiy voqealar, qahramonning qarorlari va mualliflik tasvir usullarini tahlil qilish vazifalari belgilandi.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda qiyosiy-tarixiy, matniy-tahliliy va obrazlar tahlili usullaridan foydalanildi. Asosiy e'tibor Shohrux Mirzo obrazining ikki tarixiy romandagi badiiy ifodasiga qaratildi. Asarlarda qahramonning siyosiy qarorlari, boshqa tarixiy shaxslar bilan munosabatlari, davlat taqdiri haqidagi qarashlari va individual xarakter xususiyatlari o'zaro qiyoslandi.

Tahlil uchun manbada keltirilgan "Ona lochin vidosi" va "Ulug' saltanat – 4" romanlaridagi lavhalar asos qilib olindi. Shuningdek, Abdurazzoq Samarqandiyning "Matlayi Sadayn va majmuayi bahrayn" asari bilan bog'liq tarixiy ma'lumotlardan foydalanilgan. Manbaning o'zida Shohruxning diplomatik siyosati va qo'shni mamlakatlar bilan munosabatlari haqida ma'lumot beriladi.

NATIJALAR

Tahlil natijasida Shohrux Mirzo obrazining birinchi muhim belgisi sifatida davlat yaxlitligi va siyosiy barqarorlikka intilish aniqlandi. “Ona lochin vidosi”da u Xudoydod Husayniy faoliyatiga qarshi qat’iy choralar ko‘radi va Samarqand ustidan nazoratni tiklashga intiladi. Shu bilan birga, avval o‘rnatilgan diplomatik aloqalaridan foydalanishi uning siyosiy vaziyatni faqat harbiy yo‘l bilan emas, balki diplomatik vositalar orqali ham boshqara olganini ko‘rsatadi.

Ikkinchi muhim jihat Shohruxning murosaga moyil va davlat manfaatini ustun qo‘yuvchi siyosatchi sifatida tasvirlanishidir. Xalil Sultonning xatolariga qaramay, uni tajribasizlik va siyosiy vaziyat qurboni sifatida ko‘rib, kechirishga tayyorligi qahramon xarakteridagi vazminlikni ko‘rsatadi. Keyinchalik Samarqand taxtiga Ulug‘bek Mirzoni tayinlashi ham sulola davomiyligi va davlat boshqaruvi masalasiga pragmatik yondashuv sifatida talqin qilinadi.

“Ulug‘ saltanat – 4” romanida Shohrux Mirzoning saltanat oldidagi mas’uliyat hissi yanada kuchli ochiladi. Asarda u temuriy shahzodalar o‘rtasidagi nizolarni davlat uchun xavf sifatida baholaydi va el-yurt tinchligini saqlash zarurligini birinchi o‘ringa qo‘yadi.

Uchinchi natija Shohrux Mirzo obrazida Temuriylar sulolasining siyosiy va ma’naviy davomiyligi g‘oyasi ustuvor ekanini ko‘rsatadi. Manbada qahramonning Amir Temurga xos qarash va shijoatlarni davom ettiruvchi shaxs sifatida tasvirlangani qayd etiladi.

MUHOKAMA

Shohrux Mirzo obrazining badiiy talqini uning tarixiy shaxs sifatidagi faoliyatini oddiy biografik bayon qilishdan ko‘ra, xarakter va siyosiy tafakkurni ochishga yo‘naltirilgani bilan ahamiyatlidir. “Ona lochin vidosi”dagi voqealarda qat’iyat, diplomatik hisob-kitob va kechirimlilik bir-birini to‘ldiradi. “Ulug‘ saltanat – 4”da esa saltanat mas’uliyati, sulola sha’ni va davlat yaxlitligi masalalari obrazning ichki dunyosini yoritish vositasiga aylanadi.

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, ikki asarda ham Shohrux Mirzo faqat hukmdor sifatida emas, balki murakkab siyosiy sharoitda mas'uliyatli qaror qabul qiluvchi shaxs sifatida tasvirlanadi. Bu jihat tarixiy obrazning badiiy ishonchliligini kuchaytiradi. Manbaning yakuniy xulosasida ham Shohrux Mirzoning taqvodor din peshvosi bo'lishi bilan birga, Temur saltanatining munosib vorisi va davomchisi sifatida talqin qilinishi ta'kidlanadi.

XULOSA

Shohrux Mirzo obrazining mustaqillik davri tarixiy romanlaridagi talqini uning tarixiy faoliyatini kengroq va ko'p qirrali anglash imkonini beradi. Qiyosiy tahlil asosida obrazning asosiy xususiyatlari sifatida siyosiy uzoqni ko'ra bilish, davlat yaxlitligini saqlashga intilish, diplomatik yondashuv, murosaga moyillik va sulola oldidagi mas'uliyat hissi ajralib chiqdi. Ikki romandagi badiiy lavhalar Shohrux Mirzoni Amir Temur merosini davom ettiruvchi va murakkab siyosiy vaziyatlarda davlat manfaatini ko'zlovchi hukmdor sifatida shakllantiradi.

Shunday qilib, tarixiy romanlarda Shohrux Mirzo obrazining qayta talqin qilinishi Temuriylar tarixini badiiy anglashning muhim ko'rinishlaridan biridir. Mazkur talqin tarixiy shaxsning faqat hukmdorlik faoliyatini emas, balki uning insoniy, ma'naviy va siyosiy fazilatlarini ham yoritishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Samarqandiy, A. (2008). Matlayi Sadayn va majmuayi bahrayn. Toshkent: O'zbekiston. Manbada 16-betga ishora keltirilgan.
2. Qodirov, P. Ona lochin vidosi. Manbada asardan 21–23-betlarga ishoralar berilgan.
3. Ali, M. Ulug' saltanat – 4. Manbada asardan foydalanilgan lavhalar keltirilgan.